

TED ANKARA KOLEJİ VAKFI ÖZEL LİSESİ

TÜRKÇE A1 DERSİ

BİTİRME TEZİ

“BAŞKA BİR BEN”

Öğrenci Adı: Pırl Zaim

Rehber Öğretmen: Şule Kaynar

Diploma Numarası: D11290102

Sözcük Sayısı: 2,972

**Araştırma Sorusu:** Zülfü Livaneli'nin “Bir Kedi, Bir Adam, Bir Ölüm” adlı yapıtında yabancılaşma olgusu toplum ve birey odaklarında nasıl işlenmiştir?

## ÖZ (ABSTRACT)

IB programı Türkçe A dersi kapsamında, uzun tez olarak hazırlanan bu çalışmada, Zülfü Livaneli'nin “Bir Kedi, Bir Adam, Bir Ölüm” adlı yapıtında, *yabancılaşma* olgusu, romanın odaklarına uygun bir şekilde bölünerek iki kısımda işlenmiştir. Birinci kısım siyasi mültecilerin, toplumsallaşma sürecinin başarısız bir sonucu olarak, yaşadıkları topluma yabancılaşmaları, ikinci ise bireyin benliğiyle yaşadığı çatışma sonucu kendine yabancılaşması odağında ele alınmıştır. “Topluma yabancılaşma süreci” incelenirken *soyutlanma* ve *intikam* kavramları, temsili figürler aracılığıyla, toplumsallaşmanın farklı birer sonuç olarak incelenmiş, kişinin iç çatışması incelenirken ise *farklılaşma* ve *teslim olma* kavramları üstünde durularak bireyin kendine yabancılaşması ve bu durumun neden olabilecekleri kişi odağında işlenmiştir. Sonuç bölümünde ise romanın odak figürünün iç çatışmasının vardığı nokta hem mülteci kimliği hem de insan kimliği çerçevesinde irdelenmiştir. Toplumsallaşmanın yabancılaşmanın yanında, bireyin iç çatışmalarının da çözümü olabileceği gözlemlenmiştir.

## İÇİNDEKİLER

|   |           |
|---|-----------|
| <b>I. Giriş.....</b>  | <b>3</b>  |
| <b>II. Birinci Odak / Yazarın Odağı : Siyasi Mülteci Olmak.....</b> | <b>5</b>  |
| <b>i. Toplumsallaşma .....</b>                                      | <b>5</b>  |
| <b>ii. Yabancılaşma.....</b>  | <b>7</b>  |
| <b>a. Soyutlanma.....</b>   | <b>7</b>  |
| <b>b. İntikam.....</b>  | <b>10</b> |
| <b>III. İkinci Odak / Baş Kişinin Odağı : Başka Bir Ben.....</b>    | <b>11</b> |
| <b>i. Farklılaşma.....</b>  | <b>11</b> |
| <b>ii. Teslim Olma.....</b>   | <b>14</b> |
| <b>IV. Sonuç.....</b>   | <b>15</b> |
| <b>V. Kaynakça .....</b>  | <b>16</b> |

## I. GİRİŞ

Günümüz dünyasının, insanı sistemin bir çarkı olarak gören bir düzen üstüne kurulmuş olması, bireyin kalabalıklar içinde, yalnızlaşmasına neden olmaktadır. Dilimize *yabancılaşma* olarak uyarlanan bu durum, kişinin çevresindeki olaylara ve insanlara karşı duyduğu uzaklaşma ihtiyacını, hissini ifade etmektedir. Bireyin yaşadığı topluma adapte olması ve bu sayede tamamlanabilmesi şeklinde açıklanabilecek *toplumsallaşma* sürecinin başarısız bir sonucudur. Kişinin toplumdan uzaklaşmasıyla, içinde oluştuğunu hissettiği boşluğu dolduracak yeni alışkanlıklar edinmesiyle ve hatta alabileceğini düşündüğü olası hasarlardan korunabilmek adına bir kalkan kişilik geliştirmesiyle sonuçlanabilmektedir.

Zülfü Livaneli'nin “Bir Kedi, Bir Adam, Bir Ölüm” adlı yapıtında da bireyin yabancılaşma süreci ve sonuçları iki farklı bölümde, iki farklı odaktan incelenmiştir.

Birinci bölüm, politik mültecilerin yaşamlarını ve karşılaştıkları zorlukları Sami Baran adlı bir Türk mültecinin hayatını odak alarak kurgusallaştırmış olan mülteci bir *yazarın* bölümüdür. İkinci bölüm ise odak figür olan Sami'nin, derinliğini yetersiz bulduğu için yazar arkadaşının yazdıklarına yaptığı eklemelerden oluşmaktadır.

*“İçimdeki derin ve köklü karanlığın farkında değil. Çünkü insanları konuşarak tanıyamazsınız. Konuşmak canlı yaratıklar arasındaki en etkisiz iletişim aracı. ... Bu yüzden insanları dinlemek onları anlamak için yeterli değil.” (Livaneli, 29)*

Sami Baran, yazar arkadaşının onun hakkında yazdığı romanına eklediği “El Yazıları” bölümünün gerekliliğini bu satırlarla açıklamaktadır. Eklentiler sayesinde *baş kişinin* iç dünyası, geçmişi kendi görüşleriyle okuyucuya aktarılabilir ve bir aracının yorumlarına maruz kalmadan gerçekliğini koruyabilecektir. Sami bölümlerinin yaratacağı farkı anlatmak için, “*Suç ve Ceza* gibi psikolojik bir romanda her olayın sonunda odak figürün yorumları bulunsaydı, iç dünyasını anlamak okuyucu çok daha rahat olurdu” örneğini vermiştir.

Livaneli, oluşturduğu bu yeni biçimle bir hikayeyi iki farklı odakta okuyucuya aktarmış ve her iki odağı da başka sorunların ve yaşantıların üstüne kurmuştur. *Yazarın* bölümlerinde Sami'nin verdiği her karar, göç ve iltica gibi toplumsal sorunların psikolojik birer sonucu olarak aktarılmıştır. Sami'nin yanı sıra onlarca başka göçmenin hayatlarından verilen kısa kesitler, romana toplumsal bir boyut kazandırmıştır.

Livaneli, bireyin iç dünyasına yoğunlaşan romanın ikinci bölümde aynı zamanda insan psikolojisini işlemiştir. *El Yazıları* adlı bu eklentilerde, Sami yaşadıklarının kişisel boyutu üstünde durarak, yaptığı ve yapacağı her şeyin nedeninin onu diğer insanlarda farklı kılan “karanlığı” ve o karanlığın içine yerleşmiş olmasına neden olan geçmiş yaşamı olduğunu savunmaktadır. Bu yaklaşım da romana ikincil bir boyut kazandırmıştır.

İki odağı birbirlerinden koparmadan ayırabilmek adına, “Bir Kedi, Bir Adam, Bir Ölüm” üstüne yapılan bu inceleme romanın bölümlerine göre oluşturulmuştur. Birinci odak siyasi mültecilerin yaşantıları ve toplum içinde yabancılaşmalarının, ikinci odak ise bireyin geçmişindeki bağlanmalarından aldığı yaraları iyileştirebilmek adına geliştirdiği “kalkan kişiliği” etrafında incelenerek, yabancılaşmanın birey üstündeki etkilerinin ele alınışı saptanmaya çalışılmıştır.

## **II. Birinci Odak / Yazarın Odağı : Siyasi Mülteci Olmak**

### **i. Toplumsallaşma**

II. Dünya Savaşı'nın ardından bir mülteci ülkesine dönüşen İsviçre, sığınmak üzere gelen insanlara kapılarını açmıştır, Livaneli'nin romanı da 1970li yıllarda geçmektedir. Bu yıllar İsviçre'de en yoğun sayıda siyasi mültecinin yaşadığı dönemlerden biri olmuştur. Kendisi de politik bir mülteci olan *yazar* bu yüzden romanın kendi bölümünü, odakta Sami Baran olmak üzere, farklı siyasi mültecilerin yaşantıları tabanında ele almıştır. Siyasi mültecilerin, yeni yaşamlarına ve, hayatlarının geri kalanı boyunca içinde yaşayacakları, yeni bir topluma nasıl uyum sağladıkları, veya sağlayamadıkları, yani “toplumsallaşma süreçleri” kapsamında kurguyu şekillendirmiştir. Kitabın olay örgüsünü oluştururken hayatını romanlaştırdığı Sami Baran için de bu yüzden baskın bir politik mülteci kimliği çizmiştir. Bu sayede odağını tek bir adamın hikayesi olmaktan uzaklaştırmış ve tek bir adamın bir topluluğun, mültecilerin temsilcisi olmasını sağlamıştır. Bütün bunların yanında yazar arkadaşı, Sami'nin obsesif kişilik bozukluğu hastalığına sahip ve panik ataklar geçiren yönünü de vurgulayarak Sami'yi *incinmiş* insan yönüyle mülteciler içinde sivrilmiştir.

*“Stockholm'e ayak bastığım ilk gün, ıslak, yapışkan ve soğuk havada, yağmur altında parlayan otomobiller ve iki yanında akan insanlar arasında, zaman ve mekan duygusunun değişmesini yaşamıştı. Şehir, onca reklam ışığı, neonlar, farlar ve sokak fenerleriyle bile, kapanık ve kasvetli geliyordu ona.” (Livaneli, 15)*

Sami Baran'ın kendi yazılarında anlattığına göre, kente ilk ayak bastığı andaki duygularını tasvir eden bu satırlar aslında *yazar* arkadaşının kendi izlenim satırlarıdır. Onunla beraber kaçak veya sürgün, evinden koparılıp hiç tanımadığı yabancı bir kalabalığın içine terk edilmiş bütün politik suçluların da ilk akıllarından geçenlerdir aynı zamanda. Duyguların böylesine büyük bir rol oynadığı ön yargılarının nedeni ise, Stockholm'ün mültecilerin düşüncelerine bir *sürgün kenti* olarak yerleşmiş olmasıdır. Bazı mülteciler ise eski hayatlarında sahip olmadıkları bir rutin, sıradanlığın yönettiği yeni bir yaşam ve İsveç'in sağladığı barışçıl ortam sayesinde toplumun bir parçası olmayı zamanla öğrenebilmiş ve toplumsallaşma süreçlerinde, uyum sağlayarak başarılı olmuşlardır. *Yazar* toplumlaşma sürecini ve birey üstündeki zorlayıcı etkilerini daha ayrıntılı işleyebilmek adına romanında gözlemlendiği her olası sonuç için başka bir figüre yer vermiştir. Örneğin Juan Perez sürecin başarılı sonuçlanmasını temsil eden süreci tamamlamış bir figürdür.

Juan, sabah akşam ailesini geçindirmek için çalışan genç bir adamdır. Koşulların zorluğundan dolayı nefret ettiği bir işi yapmak zorunda kalmıştır. Bulaşıkçılık yüzünden, yine nefret ettiği bir

kokuyu sürekli alabildiği, kendi cildine, üstüne sinmiş olduğu gibi bir takıntı geliştirmiştir. Saatlerini artık bir parçası haline geldiğini düşündüğü bu kokuyu teninden çıkarmaya çalışarak harcamaktadır. Koku onun zihninde, bulaşıkçılıktan kaynaklandığı için, yaşadığı sürgün hayatıyla özdeşleşmiş ve toplumsallaşma sürecinde bir engel haline gelmiştir. Bu durum böyle devam ederken bir gün, işten eve dönerken bir orkidecinin dikkatini çekmesiyle içeri girmiştir. Ona büyük özen gösteren arkadaş canlısı İsviçreli satıcıdan hayran olduğu bir orkideyi satın almış ve yetiştirmek için bilmesi gerekenleri öğrenmek adına bir kursa katılmıştır. Orkidenin çiçeklerin genelinde olduğu gibi güzel bir kokuya sahip olmaması onun, güzelliğine daha da hayran kalmasına neden olmuştur. Kokunun “yeni hayatının kabul edemediği bölümleri” için kullanılan bir metafor olduğu düşünüldüğünde basit bir çiçeğin nasıl bu kadar etkili olabildiği de açıklık kazanmaktadır. Yeni hayatının dönüm noktası olan bu olayın ardından Juan, edindiği yeni hobisiyle ve umuduyla hayatındaki güzellikleri fark etmiş ve uyum sağlama sürecini başlatmıştır.

Juan Perez *yazarın* toplumsallaşmanın zorda olsa imkansız olmadığına dikkat çekmek için kurguda yer verdiği bir figürdür. Uzun bir arayışın sonunda huzura kavuşmuş ve toplumun içinde, bir orkidenin yardımıyla. Kendine bir yer açarak *tamamlanmıştır*.

## ii. Yabancılaşma

### a) Soyutlanma

Kendi uluslarınca dışlanmış, kovulmuş olan yüzlercesine yerleşme hakkı veren bu ülke toplumunun bir parçası olmayı başaramayanlar için, dilinden anlamadığı bir hapisane olmanın ötesine geçememiştir. Ülkelerinde birer fikir insanı, birer aktivist olan mülteciler burada yepyeni, kontrol edemedikleri bir hayata başlamak zorunda bırakılmışlardır. Bu noktada toplumsallaşma sürecindeki yol ayrımı ortaya çıkmaktadır.

Toplumsallaşma sürecinin diğer olası sonuçları olan yabancılaşma ve kin besleme geçmişlerinin etkisinden kurtulamayarak buldukları yeni düzene uyum sağlayamamış ve bitmek bilmeyen bir arayış içine girmiş figürlerle açıklanmaktadır. Yabancılaşmanın ve soyutlanmanın en güçlü örneği, verdiği radikal kararlarla Yoriko olmuştur.

Yoriko yeni hayatında yapayalnız olması ve geçmişinden kalan anılarını unutmasını sağlayacak hiçbir bir hayali olmaması nedeniyle umutsuzluğa teslim olmuş ve tutanamadığı yaşamını sonlandırmayı seçmiştir.

Kendini ait olmadığını düşündüğü bu toplumdaki soyutlanması onu ölümüne kadar götürmüştür. İsveç'te geçirdiği zaman boyunca aşık olduğu adamın ölmüş olduğu gerçeğini ve artık yalnız olduğunu unutmasını sağlayacak hiçbir bağlılık kuramamıştır. Günlük rutini yalnızca soğuk sokaklarda uzun uzun yürümek, akşam olunca temizlemek için para aldığı çalışma dairesini temizledikten sonra eve gelmek ve televizyondaki devlet kanalında yayınlanan, kent tanıtım programını izlemekten ibarettir. Geldiğinden beri hiç arkadaş edinememiştir. Ona “arkadaşlık” eden yegane insanlarda her gece televizyon yayını kesildikten sonra okuduğu kitabın baş kişileridir, İsveç soylularının bir tanıtım kitapçığındaki, mevcut kraliyet ailesi. Yoriko resimler sayesinde o insanların her birinin, her bir yüz hattını ezberlemiştir. Hayatını değiştiren olay ise yine rutin olarak kraliyet ailesinin halka açık ormanlık arazilerinden birinde yürüyüş yaparken gerçekleşmiştir. Bir süre yürüdükten sonra her biri çok tanıdık olan o yüzlerle karşılaşmıştır. Kraliyet ailesi sıradan birer vatandaş gibi yeni yağın tadını çıkarıyorlardır. Yoriko'yu fark edince onu yanına çağırmışlar ve bir süre sohbet etmişlerdir. Yazar Yoriko'nun o an hissettiklerini;



“Gördüklerinin gerçek olduğunu bir rüyaya adım atmadığını o anda kavramıştı sanki. Kraliçenin, eliyle kendisini çağırdığını gördü ve büyülenmiş gibi ona doğru yürüdü. Yanlarına gelince içgüdüyle eğildi... Zarif kraliçe omzuna dokunarak onu doğrulttu ve elini sıktı...Her ayrıntısını ezbere bildiği güzel, kahverengi gözlerine derin bir şefkat ve iyilik okunuyordu... Yoriko neredeyse sevinçten ağlayacaktı.” (Livaneli, 141)

satırlarıyla anlatmıştır. Yoriko yeni hayatında ilk defa gerçekten mutlu olmuştur o gün ve fark etmiştir ki bir daha mutsuz olduğu zamanlara geri dönmek istememektedir. Bu nedenle hayatını en mutlu olduğu zamanda sonlandırmaya karar vermiştir, bu sayede bir daha asla mutsuz olmayacaktır. Aynı günün akşamında her gün temizlemekle görevli olduğu binanın tepesine çıkmış ve yüzünde bir gülümsemeyle özgür olacağına inanarak kendini aşağıya bırakmıştır.

Yazar yabancılaşmanın etkisiyle kendini toplumdaki soyutlayan ve toplumsallaşma sürecini tamamlayan bir mültecinin intiharı seçmesini örnek vererek sürecin birey üstünde neden olabileceği yıkıcı etkilerden de söz etmiş olmuştur. Üstelik iki kutbun karşılaştırmasını yaparken “intihar ve çiçekçilik” gibi çok farklı seviyelerdeki sonuçları karşılaştırarak toplumsallaşma sürecinde baskın gelen yabancılaşmanın çoğu mülteci için yol ayrımının getirdiği nokta olduğunu da sessizce vurgulamıştır.

İlk geldiklerinde, zaman içinde toplumsallaşmayı başarabilecekler de yabancılaşacaklar da aynı durumdadırlar. Şehrin, yerli insanlar ve göçmenler şeklinde oluşan kaçınılmaz gruplaşmasında “biz” dedikleriyle bile ortak bir dili, bir geçmişi paylaşmayan ne yapacağını şaşırılmış insanlardır. Tek ortak noktaları ise yine buraya düşmelerine neden olan devrimci ideolojileridir. Sami'nin yazar arkadaşının Sami'yi bir devrimci olarak yansıtmalarının asıl nedeni de bu olmuştur. Siyasi mülteci statüsü toplumda bir etiket görevi görmektedir. İntikam belki etiketi taşıyan herkesin ortak noktası değildir fakat ani sosyo kültürel değişimlerin yarattığı ilk şaşkınlık, nerdeyse bütün mültecilerde aynı olmuştur. İlk geldiklerinde, sokakta birbirleriyle konuşan insanların söylediği tek bir sözcüğü anlamazken, bir kültürü kavrayabilmenin imkansızlığını hepsi çaresizce farketmiştir. Devletin sağladığı imkanlarla bir kaç ay içinde yerli lisan olan İsveççeyi öğrendikten sonra bile kültürlerin çatışmasının önüne geçilememiş, yeni kültürün dili öğrenilememiştir.

Mülteciler, yıllar içinde yabancılara yer vermeden kusursuz bir düzen oluşturmuş bu kentin düzeninde *gibileşemedikçe* kendilerine bir yer yaratamamışlardır. *Gibileşebilmek* için ise bağlı oldukları bütün değerlerden vazgeçmeleri, kendilerine yepyeni bir kimlik, bir hayat oluşturmaları gerekmiştir. Kimileri bunu başarabilirken kimileri de farklı yollardan gitmeyi seçmiştir.

## b) İntikam

Uyum sağlayamama her mülteciyi yalnızca toplumdan soyutlanmaya yöneltmemiştir. Kimileri geçmiş yaşamlarına öylesine bağlanmışlardır ki yeni yaşamlarını ikinci bir şans olarak görmeyi reddedip, onları ülkelerinden süren zihniyetten intikam almayı kendilerine amaç edinmişlerdir. İntikam olgusu romanda karşımıza, “eski bakanın” hastanede yattığı günlerde hasta bir adam olarak Sami'nin hayatına girmesiyle çıkmaktadır. *Yazarın* bölümlerinde, Sami'nin, solcu bir devrimci olduğu için, haftalarca işkence görmesine neden olan kararların arkasındaki bu yaşlı adam olduğu söylenmektedir. Hikayeye Sami'nin unutamadığı geçmişinin bir hatırlatıcısı olarak girmiştir. Sami'nin oç alma isteği, olanlardan sorumlu tuttuğu bu yaşlı “katili” görür görmez ateşlenmiş ve intikam planları yapmaya başlamıştır. Artık eski halinden eser kalmayan bu çökmüş adamı öldürmenin intikam sayılıp sayılmayacağını düşünmek ise cinayetin gerekliliğini sorgulamasına neden olmuştur. Devam eden içsel çatışmalarının ardından, bölümün sonunda Sami, bakanın tek bir adamdan fazlası olduğunun, asıl intikam alması gerekenin de zaten adamın “temsil ettikleri” olduğuna karar vermiştir. Hasta adam onun zihninde bir dönemin; yapılan işkencelerin, öldürülen insanların ve dağılan yüzlerce ailenin temsilcisi olmuştur. Bu nedenle *yazar* arkadaşı Sami'nin anlattığı olayları kurgusallaştırarak hikayesine yeni bir son yazmıştır. İntikamın geçmişin geride bırakılmasında oynayacağı rolü, Sami'nin ve gelecekte sahip olabileceği huzurlu yaşamı temsil eden sevgilisi Clara'nın, adamı donmuş bir gölün içinde donarak ölmeye terk ettiği satırlarla açıklamıştır.

*“Birden bir adamın çığılığı karanlığı yırttı, kırılan buzun çıtırtılarını işittiler. Adam gölgeler içinde aşağı doğru kayboldu. Suda bir iki çırpınış sesi işitildi. Sonra sessizlik! Orman, göl, yer, gök sessizdi. Çıt çıkmıyordu. Sami, Clara'ya sarıldı. Ters yönde yürümeye başladılar. Göl ay ışığında çelikleniyordu.” (Livaneli, 192)*

Sami *yazar* arkadaşının kurgusuna göre adamın ölümüyle, geçmişiyile arasındaki bağlardan sonunda kurtulmuş ve kendi “toplumsallaşma“ sürecinin kontrolünü eline almış olmuştur.

### III. İkinci Odak / Ana Karakterin Odağı : Başka Bir Ben

#### a) Farklılaşma

Bir insanın olduğu ve olmak istediği kişi ne yazık ki çoğu zaman aynı değildir. *Kim* olmak istediğine birey, yaşantıları sonucunda karar vermektedir. Bazı durumlarda, alınan darbeler bireyin kendi “varoluşunun” yetersiz olduğunu düşünmesine neden olmaktadır. Bir çatışma olarak da düşünülebilecek bu durum bireyin kendine yabancılaşması olarak da adlandırılabilir. Geçici bir bunalım durumuyla sonuçlanabilecek bu içsel çatışma, aynı zamanda bireyin değişim arzusunu da tetikleyebilmektedir. Bu durum sonucunda birey özünü reddederek farklılaşma sürecini başlatmış olur. Gerçeklik ile benliği arasına, yeterince güçlü olmadığını düşündüğü için, bir *kalkan kişilik* yerleştiren birey, kimi zaman kendi yarattığı ilizyonun içinde kaybolmakta kimi zamansa benliğinin, iç çatışmasında baskın çıkması sonucunda gerçekliğe teslim olmaktadır.

Livaneli'nin “Bir Kedi, Bir Adam, Bir Ölüm” adlı romanının ikinci bölümü de “bastırılmış kişilikler” teması odağında yazılmıştır. Romanın baş kişinin kaleminden çıkan *el yazıları* adlı bu bölümlerin yazılış amacı ise Sami'nin, ilk bölümün iç dünyası açısından yetersiz olduğunu düşünmesi olmuştur.

Birinci odak siyasi mültecilerin yaşamı üstüne kurulmuşken Sami'nin odağı, *içindeki karanlık* çerçevesinde oluşturulmuştur. Yazara, romanı için hakkında anlattıklarının yanı sıra bölümlerinde başka bir çok özel anıya da yer vererek okuyucuya iç dünyasının kapılarını açmıştır.

İki bölüm arasındaki en büyük farklılık ise yazarın kurgusunda Sami'nin bir devrimci olarak verilmesidir. Sami kendi bölümlerinde bu durumu;

*“Yazarın benimle ilgili yanlışlarından biri de bana politik bir kimlik çizmesi... ben solcu değilim ki, hiç olmadım. Sağcı da olmadım... Çünkü solcuları sevmiyordum; sağcıları da sevmiyordum aslında, hiç kimseyi sevmiyordum... Dediğim gibi ben politik sürgün değilim, hiçbir zaman da olmadım... Peki politik mülteci kimliğini edindin dersiniz, o ayrı bir konu ve henüz size anlatmadığım o dönüm noktasıyla ilgili. Çünkü politikayla uğraşan ben değilim, oydu ve o, benim hayatımdı.” (Livaneli, 36)*

satırlarıyla açıklamaktadır. Bu satırlar farklılaşma sürecinin neden başladığının da ilk ipucusu olmuştur aynı zamanda. İlerleyen bölümlerde “benim hayatımdı” dediği insanın öğrencilik yıllarındaki aşkı olduğu öğrenilmektedir. Sami'nin aksine ülke sorunlarıyla ilgilenen bu genç kız, Sami'nin hayatındaki iki önemli dönüm noktasının baş rol oyuncusu olmuştur. Sami ona aşık olduğu zaman bir insanı utanmadan, bütün kalbiyle sevebilmenin huzurunu tatmış ve bu sayede kendini ilk defa birine bütünüyle açabilmiştir. Sami'nin kabuğundan çıkmasını sağlayan bu bağlanma, hayatında sevgilisi Filiz'in sebep olduğu ilk dönüm noktası olmuştur.

İkinci dönüm ise, Sami'nin içine yerleşen karanlığın ilk defa ortaya çıkmasına neden olanla aynı olay olmuştur. Filiz sıkı yönetim sırasında, “düzeni sağlamaya çalışan” bir asker tarafından gözleri önünde nedensiz yere öldürülmüştür. Sami hayatının en mutlu, en savunmasız döneminde yaşama amacı haline gelen o genç kızın ölümünü izlemek zorunda bırakılmıştır. Filiz'in ölümünden sonra Sami askeriyenin “olmayan” işkence merkezlerinden birinde haftalarca eziyet görmüştür. Yaşadıklarının tek nedeninin ise hükümetin bu olayı örtbas etmeye çalışması olduğunu sonradan anlamıştır. Yazara anlatmadığı bir başka detay olarak hastanedeki eski bakanı da o günlerden hatırlamaktadır. “*Kabul et canın yanmasın*”, aynı yaşlı adam onu bu şekilde ikna etmeye çalışmıştır. Filiz'in ölümünün bir kaza olduğunu kabul etmesi için haftalarca işkenceye maruz kaldıktan sonra iradesinin kırılıp kırılmadığını kontrol etmek için o eski bakan gelmiştir onu görmeye. Bütün yaşananların amacının bu olduğunu öğrenmesi Sami'nin, ona yapılan eziyetten çok “zihniyete” düşman olmasına neden olmuştur. Filiz'in ölümü onu değiştirmiş, sonrasında şahit oldukları ise benliğine inancını tamamen kırmıştır. Bir daha incinmemek adına farklı bir insan olmaya karar vermesi de ona yaşatılanların, üstündeki psikolojik sonucu olmuştur.

Sami, yaşadıklarından sonra geçmişini geride bırakabilmek için uzaklaşmaya karar vermiştir. “Aslında nereye gittiğimin hiçbir önemi yoktu” (Livaneli, 121) satırlarıyla gideceği yerden, “uzak” olması dışında herhangi bir beklentisi olmadığını belirtmiştir. Tek istediği yaşananları untabilmektir.

Sami, İsveç'e geldikten sonraki farklılaşma sürecini, bir köpeğin kediye dönüşmesiyle metaforlaştırmıştır. Köpeklerin, bağlanmaya açık, saf ve yumuşak doğalarını eski savunmasız haline benzetmiştir. Yavaş yavaş dönüştüğü ve hala “olmayı öğrendiği” kedilik ise; başkalarına ihtiyaç duymamayı, soğukkanlı, uzak, denetimli ve güçlü olmayı gerektirmektedir. Sami bu

şekilde doğmamıştır belki ama kedi olabilmeyi onun “içindeki kedileşme yeteneğini hissedem” Sirikit’ten öğrenmeye başlamıştır.

Kedilik eğitiminin ilk gerçek sınavı olan “intikam almak” ise bastırmaya çalıştığı benliğinin çatışmayı kazanmasına neden olmuştur. Sami bir adamı öldüremeyeceğini, alınacak intikamın alçakça olmaması gerektiğini anlamış ve farklılaşma sürecinin son bölümü olan teslim olma aşamasına geçmiştir.

## b) Teslim Olma

Sirikit, Taycada, “bir kraliçenin adı” anlamına gelen bir ünvandır. Sami de, adı Sirikit olan *kedilik* eğitimcisi tanımlarken “bir kraliçe gibi” sözlerini kullanmaktadır. Sirikit Sami’nin hayatında, dönüşmek istediği kişinin sabit bir hatırlatıcısı olmuştur. Sami bu kediye o kadar saygı duymaktadır ki onu kendi kedisi olarak bile tanımlayamamaktadır. Ona göre Sirikit herhangi biriyle bir bağlılık kuracak muhtaciyetin çok üstünde ve bu yüzden de incinmesi imkansız, ulu bir varlıktır.

Sami yazılarında değişim sürecini açıklarken, *içindeki karanlıktan ve kedileşme yeteneğinden* bahsetmiştir. Bu iki ögenin aynı kavramı, yani Sami’nin sahip olduğunu düşündüğü “içindeki saklı kediyi” temsil ettiği düşünüldüğünde Sami’nin teslim olma sürecini anlamak daha kolay olacaktır.

Kitabın sonunda Sami, Clara’nın Sirikiti görmemesiyle beraber anlamıştır ki bunca zamandır evinde yaşadığını düşündüğü kedinin aslında, nöbet geçirdiği zamanlarda gördüğü halüsinasyonlardan hiçbir farkı yoktur. Dolayısıyla kedi gibi, içinde köklü bir karanlıkta yoktur aslında. Bu unsurların ortak noktası ise Sami’nin, her ikisinin de gerçek olmalarını umutsuzlukla dilemiş olmasıdır. Oysa ki, hayatında Filiz’in ölümüyle değişen şey *benliği* değil fakat olmayı dilediği insan olmuştur. İçinde saklanmış bir karanlık yoktur belki ama Sami’nin, karanlığın orada olduğuna kendini gerçekten inandırmaya çalışması, gerçeklikten ne denli çaresiz bir şekilde korunmaya ihtiyacı olduğunu göstermektedir.

Kitabın sonunda Sami içten içe Sirikit’in, bir hayal ürünü bir “keşke” olduğunu anlamış fakat kendini gerçeğe bütünüyle bırakmak istememiştir.

“Clara’ya bir daha onu görüp görmediğini sormadım, ben görüyordum ya, bu bana yeterdi... O günden sonra birlikte yaşamaya başladık: Clara, ben ve Sirikit’in hayali.”  
(Livaneli, 201)

Sami Sirikit’in bir hayal olduğunu kabullenmiştir ama öyle bile olsa bir *kavram* olarak var olmasının rahatlatıcılığından ve korumasından vazgeçmek istememiştir. Benliğinin bir kedi olmadığını kabul etmek pahasına ona bağlanmış ve “gitmesine” izin vermemiştir.

## V. SONUÇ

Zülfü Livaneli'nin “Bir Kedi, Bir Adam, Bir Ölüm” yapıtında, yabancılaşma iki odakta ele alınmıştır. Bunun nedeni yabancılaşmanın hem sosyolojik hem de psikolojik çerçevede işlenmiş olmasıdır. Tezin birinci odağında, bireyin mülteci kişiliğiyle içinde yaşadığı topluma yabancılaşması sosyolojik boyutuyla işlenmiş olmuştur. İkinci odağında ise kişinin kendine yabancılaşmasıyla psikolojik boyutta ele alınışı da tamamlanmıştır.

Yazar kurmaca gerçeklik içerisinde yabancılaşmanın etkilerini soyutlanma ve intikam arzusu olarak üçe ayırmıştır. Bu bağlamda yapıt iki odakta oluşturulmuştur. Soyutlanma, siyasi mültecilerin toplumun dışında kalmaları, uyum sağlayamamaları bağlamında işlenmiştir. Roman figürlerince örneklendirilen bu sonuçlar yabancılaşmanın altında, yabancılaşmaysa toplumsallaşma sürecinin altında, bir sonuç olarak işlenmiştir.

İkinci odağın konusu ise temel olarak, olmak istenilen kişinin ve bireyin öz benliğinin çatışmasından doğan yabancılaşmadır. Bu süreç aynı zamanda kişinin kendiyile verdiği bir savaş olduğu için, bireyin kendine, özüne yabancılaşması olarak da adlandırılabilir.

İki farklı odağın sonucu olarak, tek bir insan üzerinden iki farklı neden – sonuç ilişkisi kurmak da mümkün olmuştur. Yine ilk odakta birey, topluma yabancılaşmasına neden olduğunu düşündüğü geçmişinden kurtulmak için “yapması gerekeni” yapmıştır. İkinci odakta ise olmasına ihtiyacı olduğu kişi olabilmek adına farklılaştığına inanmak istemiş ama en sonunda hayallerini kendine itiraf etmeyi başarınca, teslim olmuş ve yabancılaşmanın getirisi olan soyutlanmadan kurtulabilmiştir.

Sonuç olarak Zülfü Livaneli'nin “Bir Kedi, Bir Adam, Bir Ölüm” yapıtında yabancılaşma kavramının duruma göre farklılaşabileceği ve sonuçlarının da aynı durumlarla paralel olarak değişiklik gösterebileceği görülmüştür. Gözlemlenen bir başka unsur ise, “durum” ne kadar farklı olursa olsun yabancılaşmanın önüne geçmenin tek yolunun *toplumsallaşma* olduğudur.



## VI. KAYNAKÇA

LİVANELİ, Zülfü. Bir Kedi, Bir Adam, Bir Ölüm. İstanbul: Doğan Egmont Yayıncılık ve Yapımcılık Tic. A.Ş., 2012